

Nr 227.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tillfällig förhöjning under år 1921 av statsunderstödet till vissa centralkassor för jordbrukskredit; given Stockholms slott den 18 mars 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Nils Hansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 18 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON, BESKOW.

Departementschefen, statsrådet Hansson anförde:

Efter åtskilliga förarbeten framlade Kungl. Maj:t för 1915 års riksdag proposition angående åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk.

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 193 häft. (Nr 227.)

Denna kredit skulle enligt det sålunda framlagda förslaget ordnas på kooperativ grund genom bildande av dels smärre lokalföreningar, *jordbrukskassor*, och dels större föreningar, utgörande sammanslutningar av jordbrukskassorna för ett till tre län och med benämning *centralkassor för jordbrukskredit*.

Jordbrukskassor och centralkassor, som vunne godkännande från det allmännas sida, skulle erhålla statsbidrag, de förra till förvaltningskostnader under viss tid, de senare till såväl organisations- som förvaltningskostnader. För att vinna dylikt godkännande skulle kassorna vara organiserade såsom ekonomiska föreningar med begränsad personlig ansvarighet samt i stadgarna innehålla vissa bestämmelser, sålunda för jordbrukskassor bland annat angående rätt till delaktighet och delägares lånerätt. För rörelsen erforderligt kapital skulle erhållas dels genom inlåning, vartill viss rätt medgavs, dels ock genom anlitanande av kredit, därvid särskilt möjlighet till lån från postsparbanken och pensionsfonden bereddes. För varje godkänd centralkassa skulle från riksgäldskontoret till riksbanken överlämnas statsobligationer till värde av 100,000 kronor att av riksbanken innehavas såsom en gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser.

Kungl. Maj:ts proposition bifölls av riksdagen. I enlighet med statsmakternas beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 18 juni 1915 kungörelser

dels, nr 234, angående understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk;

dels, nr 237, angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskassor;

dels ock, nr 236, angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralkassor för jordbrukskredit. Bestämmelserna i 20 och 21 §§ av sistnämnda kungörelse ändrades genom kungörelse den 18 februari 1916 (nr 36).

Efter propositioner till riksdagen 1918, nr 415, och 1920, nr 102, höjdes statsbidragen, därom kungörelser utfärdades den 11 juli 1918, nr 592, avseende centralkassor och den 30 april 1920, nr 172, avseende jordbrukskassor. Jämlikt förslag, varöver riksdagen 1918 beretts tillfälle yttra sig, utfärdades den 11 juli 1918 kungörelser, nr 595 och 596, med ändringar i bestämmelserna för godkännande av jordbrukskassor och centralkassor, varigenom, bland annat, medlems i jordbrukskassa lånerätt ökades, samt, nr 597, angående rätt för centralkassa för jordbrukskredit att till medlemmar intaga andra ekonomiska föreningar än jordbrukskassor.

Hittills hava godkänts fyra centralkassor, nämligen Mälarprovinsernas, Södra Sveriges, Malmöhus läns och Skaraborgs läns centralkassor för jordbrukskredit. Dessa föreningar hava nu gemensamt gjort framställning hos Kungl. Maj:t om förhöjt statsbidrag för år 1921 till centralkassorna.

Innan jag närmare inlåter mig på denna framställning, vill jag i korthet redogöra för hittills gällande bestämmelser om statsbidrag och deras tillkomst.

Då det kunde förutses, att jordbruks- och centralkassor skulle få svårt att, innan rörelsen hunnit komma i gång, bära de med organiserandet och med förvaltningen förbundna oundvikliga kostnaderna, hade under förarbetena ansetts nödvändigt att medelst statsbidrag hjälpa dem över de första svårigheterna. I detta hänseende hade föreslagits, att dessa bidrag skulle utgå särskilt till jordbrukskassor och särskilt till centralkassor. För jordbrukskassornas del hade sålunda hemställts om ett till tiden obegränsat förvaltningsbidrag av 2 kronor för medlem, vilket bidrag för de län, där centralkassa icke kunnat bildas, skulle kunna höjas till 4 kronor för medlem. Beträffande centralkassorna hade det förberedande förslaget inneburit, att statsbidraget skulle utgå i form av dels ett bidrag till organisationskostnader om 2,000 kronor en gång för alla till varje centralkassa samt dels ett årligt förvaltningsbidrag om 4,000 kronor under vart av de tio första åren av centralkassas verksamhetstid. I det förslag, som av Kungl. Maj:t förelades 1915 års riksdag, hade åtskilliga modifikationer vidtagits i vad sålunda ifrågasatts. Sålunda hade i propositionen föreslagits, att även förvaltningsbidraget till jordbrukskassa skulle utgå allenast under de första tio åren efter kassas bildande och blott under de första fyra åren med förut föreslagna 2 kronor för medlem, men därefter endast med 1 krona för medlem. Organisationsbidraget till centralkassorna hade bibehållits vid det under förarbetena föreslagna beloppet, 2,000 kronor till varje kassa, men beträffande förvaltningsbidraget hade Kungl. Maj:ts förslag innefattat en väsentlig reduktion av vad under förarbetena ansetts erforderligt, i det att nämnda bidrag föreslagits skola utgå med allenast 2,000 kronor under vart av de två första åren efter det kassan vunnit godkännande från det allmännas sida, 1,000 kronor under vart av de följande fyra åren och 500 kronor under vart av ytterligare fyra år.

Ur departementschefens motivering till det i 1915 års proposition framlagda förslaget torde anföras följande:

I samtliga framkomna förslag hade förutsatts, att staten skulle lämna bidrag dels till centralföreningarnas organisationskostnader samt dels till såväl dessas som de lokala föreningarnas förvaltningskostnader. Departemenschefen vore i princip av samma uppfattning. Bidragen till centralföreningarnas organisationskostnader avsåge närmast anskaffande av nödiga kontorsinventarier och av blanketryck till såväl centralföreningarnas som till dem anslutna lokala föreningars räkenskaper, till låneförbindelser o. s. v. Ett belopp av 2,000 kronor för dessa bidrag vore det minsta, som kunde ifrågasättas. Bidragen till centralföreningarnas förvaltningskostnader borde mera hava formen av premier än att avse att helt befria de föreningar, som uppbure rörelsen, från förvaltningskostnadernas bestridande. Nämnade bidrag borde dessutom så anordnas, att i själva ordningen låge en sporre för vederbörande föreningar att sträva efter att så fort som möjligt komma därefter, att de helt och hållet kunde stå på egna fötter. Med hänsyn härtill borde bidragen utgå efter en med åren fallande skala. Om bidragen bestämdes till 2,000 kronor om året under vartdera av de två första åren efter godkännandet, till 1,000 kronor under vart av de följande fyra åren och till 500 kronor under vart av ytterligare fyra år, så vore det allt vad som i förevarande hänseende under rådande förhållanden skäligen kunde begäras från det allmännas sida. Vad sålunda anförts gällde i tillämpliga delar även om bidragen till de lokala föreningarnas förvaltningskostnader. Dessa borde utgå efter samma grund till alla föreningar samt efter i viss mån fallande skala. Om bidragen sattes till 2 kronor för år och medlem under de fyra första åren efter godkännandet och 1 krona för år och medlem under sex därpå följande år, torde även i förevarande hänseende alla rimliga anspråk vara uppfyllda.

Jämlikt beslutet vid 1918 års riksdag utgå bidragen till centralkassa för jordbrukskredit från och med år 1919 enligt följande grunder. Till organisationskostnader 2,000 kronor jämte ett tillägg för varje län utöver ett, varav centralkassans verksamhetsområde består, av 1,000 kronor för ett län och 500 kronor för varje ytterligare län. Till de årliga förvaltningskostnaderna 4,000 kronor under vart av de två första åren näst efter det, då godkännandet givits, 2,000 kronor under vart av de följande fyra åren och 1,000 kronor under vart av ytterligare fyra år, med tillägg för varje län utöver ett, varav centralkassans verksamhetsområde består, av 1,000 kronor om året för ett län och 500 kronor om året för varje ytterligare län. Antalet län, varav centralkassans verksamhetsområde finge bestå, höjdes samtidigt från förutvarande tre till sex län. I samband med fattande av beslut om denna ändring rörande statsbidragen till centralkassorna medgav riksdagen, att ändringsbestämmelserna finge tillämpas retroaktivt, så att de centralkassor, som före den 1 januari 1919 fått uppbära bidrag efter de tidigare bestämmelserna, skulle, där Kungl. Maj:t funne så av behovet påkallat, få uppbära utfyllnad, motsvarande skillnaden mellan vad centralkassorna under den gångna tiden fått uppbära och vad de, därest de nya bestämmelserna varit gällande, skulle under samma tid hava uppburit.

Ur dåvarande departementschefens motivering till 1918 års höjning må anföras:

»Vad angår statsbidragens storlek kan det ifrågasättas, om desamma icke redan under de förhållanden, som rådde vid deras fastställande, voro väl små. Till följd av penningvärdets fall och de svårigheter, som hittills mött att under nu rådande förhållanden upparbeta centralkassornas rörelse till någon större omfattning, hava bidragen blivit alldeles otillräckliga för det med dem avsedda ändamålet att lämna centralkassorna det stöd, de behöva för att övervinna den första tidens svårigheter. Särskilt är att märka, att, i den mån rörelsen för att vinna den omsättning, som är erforderlig för att kassorna skola kunna beräknas en gång skola bära sig, måste utsträckas över områdena för ett flertal län, såväl organisations- som förvaltningskostnaderna måste väsentligen ökas. Främst gäller detta den del av organisationskostnaderna, som belöper å det förberedande upplysningsarbetet, och sådana förvaltningskostnader som kostnaderna för centralföreningarnas övervakande och rådgivande verksamhet. Samtliga dessa kostnader växa ju med avståndet från den plats, där centralkassans styrelse har sitt säte, och medföra icke motsvarande ökning i inkomsterna, förr än i varje ort ett större antal jordbrukskassor hunnit uppstå och ansluta sig till vederbörande centralkassa.

En höjning i bidragen synes mig alltså erforderlig. Vad organisationsbidragen angår, lär den höjning kunna inskränkas till medgivande av särskilda tilläggsbidrag för varje län utöver ett, varav centralkassans verksamhetsområde består. I fråga om storleken av dessa tilläggsbidrag anser jag desamma böra bestämmas till 1,000 kronor för det första länet och 500 kronor för vart och ett av övriga län. Förvaltningsbidragen åter torde böra undergå förhöjning såväl genom ökning av själva grundbidragen som medelst årliga tilläggsbidrag, motsvarande dem till organisationsbidragen. Med hänsyn till penningvärdets sjunkande synes mig en fördubbling av grundbidragen icke vara oskälig. De årliga beloppen av tilläggsbidragen torde böra fastställas till samma belopp som de föreslagna tilläggsbidragen till organisationsbidragen.»

Stadgandet om de ändrade bestämmelsernas retroaktiva tillämpning föranleddes av motion i andra kammaren.

Statsbidrag till jordbrukskassor utgå enligt beslut vid riksdagen 1920 från och med år 1921 med 3 kronor för medlem under vart och ett av de fyra första åren efter det, då godkännande givits, och med 2 kronor för medlem under vart och ett av följande sex år.

Även för denna höjning åberopades såsom skäl penningvärdets fall.

I sin nu ifrågavarande framställning hemställa centralkassorna om bidrag för år 1921 med — utöver vad enligt gällande kungörelse må utgå — 10,000 kronor till Mälardalens län, 9,000 kronor till Södra Sveriges centralkassa samt 4,000 kronor till en var av Malmöhus läns centralkassa och Skaraborgs läns centralkassa.

Framställningen motiveras sålunda:

Enligt nu gällande bestämmelser skulle statsunderstödet utgöra för Malmöhus läns centralkassa 2,000 kronor, för Mälardalens län centralkassa 5,000 kronor, för Skaraborgs läns centralkassa 2,000 kronor och för Södra Sveriges centralkassa 4,500 kronor.

Trots en ganska tillfredsställande ökning av rörelsen såge centralkassorna sig icke i stånd att med de på grund av penningvärdets fall stegrade kontors- och resekostnaderna på ett effektivt sätt föra fram den för våra jordbrukare så nödvändiga organisationen av jordbrukskassor.

Härtill komme, att det av riksdagen år efter år beviljade förslagsanslaget till understöd åt jordbrukskasserörelsen aldrig i sin helhet tagits i anspråk samt att det arbete, som av centralkassorna såväl inom som utom deras verksamhetsområde utförts, i mångt och mycket komme blivande jordbrukskassor och centralkassor till gagn.

Med anledning av den sålunda gjorda framställningen har statskonsulenten för egnahemsväsendet i avgiven promemoria tillstyrkt ändringar i gällande bestämmelser om statsbidrag till centralkassor, avseende att bereda dem ökning av statsbidragen från och med år 1919 till och med år 1923.

Departements-
chefen.

Centralkassornas ifrågavarande framställning finner jag vara förtjänt av beaktande.

De hava nämligen under sin hittillsvarande verksamhet och i synnerhet under de senaste åren haft att i ekonomiskt hänseende kämpa med ganska betydande svårigheter. Inarbetandet av jordbrukskasserörelsen har visat sig kräva väsentligt mer arbete, än man från början föreställt sig, vilket givetvis medfört drygare kostnader för centralkassornas upplysnings- och organisationsarbete än som beräknats. Vidare hava kassornas ekonomi rönt menlig inverkan av kristidens speciella förhållanden dels genom stegrade kostnader för kontorsarbete samt för resor i upplysnings- och organisationssyfte m. m. och dels därigenom att medlemmarna under högkonjunktorens inflytande med dess goda penningtillgång icke behövt av att anlita kassorna för erhållande av lån i så stor omfattning, att erforderliga inkomster därigenom kunnat tillföras centralkassorna.

Sålunda anförda omständigheter, vilka alla synas mig tillfälliga eller beroende på att verksamheten ännu är ny, hava samverkat till, att centralkassorna nu äro i behov av ett extra bidrag från statens sida. I betraktande av rörelsens stora betydelse och önskemålet att densamma må kunna ostört utvecklas tillstyrker jag därför, att centralkassorna för år 1921 må tillerkännas ett tillfälligt förvaltningsbidrag utöver det enligt gällande bestämmelser utgående.

Vad beträffar storleken av detta tillfälliga bidrag hava centralkassorna själva, i sin ovan relaterade framställning, hemställt, att det extra bidraget måtte för en var av dem utgå med två gånger det enligt nu gällande bestämmelser beräknade. För min del anser jag mig icke kunna tillstyrka så högt extra bidrag utan vill förorda, att det för år 1921 ifrågasatta tillfälliga bidraget utgår med belopp lika med det ordinarie. Därigenom skulle Mälardöningarnas centralkassa komma i åtnjutande av sammanlagt 10,000 kronor, Södra Sveriges centralkassa 9,000 kronor samt Malmöhus läns centralkassa och Skaraborgs läns centralkassa vardera 4,000 kronor.

Till understöd åt föreningar för jordbrukskredit har riksdagen anvisat förslagsanslag för 1916 å 10,000 kronor, för 1917 å 20,000 kronor, för 1918 å 30,000 kronor samt för ett vart av åren 1919—1921 å 35,000 kronor. Sistnämnda belopp har begärts jämväl för 1922.

Av de sålunda anvisade anslagen hava utanordnats 6,000 kronor för 1916, 9,074 kronor för 1917, 12,626 kronor för 1918 och 31,402 kronor för 1919. Att sistnämnda belopp blivit förhållandevis så stort beror på att 1919 utbetalades de av 1918 års riksdag beslutade retroaktiva statsbidragen. För 1920 äro utanordningarna ännu icke slutredovisade.

Därest innevarande år komma att utgå förhöjda statsbidrag till centralkassorna på sätt jag förordat, blir sammanlagda beloppet härav 27,000 kronor. En approximativ beräkning av statsbidragen detta år till jordbrukskassorna giver vid handen, att dessa kunna belöpa sig till omkring 11,000 kronor. Då sålunda årets förslagsanslag å 35,000 kronor icke skulle komma att nämnvärt överskridas, torde den av mig förordade höjningen av statsbidragen icke behöva föranleda framställning till riksdagen om höjning av förslagsanslaget.

Från centralkassorna hava inkommit ytterligare två framställningar angående jordbrukskasserörelsen. Dessa framställningar, varöfver lantbruksstyrelsen avgivit utlåtande, avse beredande av ökad lånerätt åt jordbrukskassornas medlemmar. Härutinnan gäller för närvarande, att lånerätten är begränsad till 200 kronor för varje hektar odlad jord, för vilken delaktighet vunnits i kassa. Medlemsskap kan vinnas för upp till 100 hektar. Samma medlem kan dock icke utan medgivande av centralkassas styrelse erhålla lån till sammanlagt belopp, överstigande 10,000 kronor.

Med anledning av dessa senare framställningar vill jag erinra, att riksdagen i skrivelse nr 416 den 15 juni 1918, däri riksdagen an-

mälde sina beslut med anledning av Kungl. Maj:ts proposition den 30 april 1918, nr 415, tillika anhöll, att Kungl. Maj:t behagade låta verkställa en allsidig utredning, huruvida och i vad mån åtgärder från statens sida kunde vidtagas till den sekundära fastighetskreditens ändamålsenliga ordnande samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I samma fråga hava inkommit åtskilliga framställningar till jordbruksdepartementet, särskilt avseende åtgärder för beredande av möjlighet att belåna inventarier, och den förberedande behandlingen av ärendet giver vid handen, att det torde bliva erforderligt att för utredningen tillkalla sakkunniga. Härvid böra även centralkassornas sist omförmälda framställningar upptagas till bedömande. Att dessförinnan höja lånerätten för medlemmar i jordbrukskassor synes mig, särskilt med hänsyn till den stigande tendensen hos penningvärdet, icke vara tillrådligt och jag kan därför icke tillstyrka, att centralkassornas framställningar i sådant avseende föranleda någon åtgärd i sammanhang med höjning av statsbidraget till centralkassorna.

Jag hemställer nu, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att till envar av Malmöhus läns centralkassa för jordbrukskredit, Mälardalens län centralkassa för jordbrukskredit, Skaraborgs läns centralkassa för jordbrukskredit och Södra Sveriges centralkassa för jordbrukskredit må under år 1921 av det å extra stat för samma år anvisade förslagsanslaget till understöd åt föreningar för jordbrukskredit utbetalas, utöver det statsbidrag för förvaltningskostnader, som jämlikt gällande bestämmelser tillkommer föreningen, ett tillfälligt statsbidrag å lika stort belopp.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
M. De Geer.